

**Ioana PAUL
Mirela TUDORAN
Luiza CHILARIU**

**ROMÂNII ȘI MAGHIARII.
REPREZENTĂRI IN-GROUP, OUT-GROUP
ÎN CAZUL GRUPURILOR ETNICE DIN ROMÂNIA**

Studiul de față își propune să identifice câteva dintre percepțiile identitare ale grupurilor etnice din România: felul în care oamenii își percep propriul grup, modul în care percep grupul etnic căruia nu îi aparțin. *Găsirea acelor stereotipuri care îi poziționează conflictual pe români și maghiari, identificarea unor teme care pot activa sau inhiba asemenea conflicte constituie obiectivele mari ale acestei cercetări.*[1]

1. Teorii, concepte, modele teoretice

Teoria[2] pe care s-au construit multe dintre explicațiile relațiilor dintre grupuri, inclusiv în cazul grupurilor etnice, sau în cazul relațiilor majoritate/minoritate este teoria identității sociale. [3] Conform acestei teorii:

1. există diferențe structurale între percepția sinelui ca individ singular și percepția sinelui ca exemplar al unui grup [4];

2. autoidentificarea cu un anume grup presupune procese de categorizare și comparare socială care simplifică și operaționalizează realitatea socială [5];

3. „*percepția mediului social în funcție de propria categorie și de o alta este o condiție necesară și suficientă a discriminării în favoarea in-group-ului*” [6].

Un dublu proces psihologic ar da seama de un „bias” sistematic comportamental sau evaluativ în favoarea grupurilor de apartenență (in-group-urile), precum și de ceea ce ar reprezenta corolarul acestui favoritism, discriminarea grupurilor de non-apartenență (out-group-urile). Primul proces ar corespunde categorizării sociale, sau decupajului, în scop de simplificare a mediului social în termeni de categorii. Al doilea, mai curând motivațional, corespunde aspirației la o identitate socială pozitivă prin apartenența la grupurile valorizate social. Când grupurile se evaluează și se compară pe dimensiuni importante pentru ele, discriminarea out-group-ului devine un mijloc de care dispun membrii acestor grupuri pentru a se valoriza personal ca membri ai unui grup „competitiv” din punct de vedere simbolic. [7]

S-a putut observa așadar că simpla apartenență la propriul grup poate fi, în cazul în care individul recurge la acest tip de auto-definire, cauză pentru discriminarea altor grupuri. Există puține situații identificate teoretic în care această discriminare nu se produce, sau în care ea este depășită:

– atunci când este instituit un scop supra-ordonat incompatibilitatea dintre proiectele competitive ale grupurilor poate fi depășită și se poate ajunge la cooperare[8];

– apartenența simultană la mai multe categorii diminuează efectele diferențierii rezultate în urma unei categorizări după un singur criteriu; judecățile independente asupra propriului grup și asupra celui alt grup pot duce la valorificarea in-group-ului fără ca aceasta să se facă pe seama deprecierei out-group-ului[9].

Un concept important pentru explicațiile legate de dinamica relațiilor inter-grupuri și pentru înțelegerea fenomenului de influență socială este și acela de *grup pertinent de referință*. Astfel, propria poziție față de temele care privesc relațiile inter-grupuri poate fi definită nu atât de raporturile pe care indivizii le au cu membrii out-group-ului cât de raportarea lor la poziția exprimată de un astfel de grup pertinent de referință (expunerea la atitudinea dominantă)[10]. Mai mult decât atât, influența acestor grupuri de referință poate fi decisivă atunci când pozițiile față de o anumită temă sunt ambivalente: indivizii pot adera la fel de ușor la o normă de toleranță sau la una etnocentrică de favorizare a propriului grup, în funcție de contextul social în care trebuie să își exprime acea poziție[11].

Revenind la tema studiului nostru, ar trebui ca, în conformitate cu teoria identității sociale, apartenența etnică fie la un grup, fie la altul să genereze tendințe *etnocentrice* (de favorizare a propriului grup și depreciere a celui alt).

Vom considera etnocentrismul[12] ca fiind un concept gradual și îl vom trata dintr-o perspectivă foarte generală: *tendința de a favoriza propriul grup*. Va trebui apoi să vedem în ce măsură această tendință se asociază cu reprezentări[13] negative și atitudini intolerante față de out-group.

Vom încerca de asemenea să identificăm conținuturile acelor reprezentări care sunt încărcate cu cel mai mare potențial etnocentric sau conflictual.

În fine, ar trebui să identificăm pentru fiecare grup etnic în parte, acele grupuri de referință capabile să producă influență socială.

2. Reprezentări in-group, out-group, tendințe etnocentrice

Pentru a putea identifica reprezentările prin care cele două grupuri etnice se definesc am pornit de la analiza atributelor asociate de fiecare grup în parte propriului grup, respectiv grupului etnic de non apartenență. Am analizat deci modul în care românii și maghiarii au făcut atribuiri in-group și out-group[14].

Respondenților le-a fost citită o listă de atribute și au fost rugați să le aleagă pe cele pe care le considerau definitorii pentru grupul etnic propriu, respectiv pentru celelalte grupuri etnice. Lista cuprindea de fapt perechi de atribute pozitive și negative (ex. primitori (+)/ostili (-), uniți (+)/dezbinați (-) etc.) prezentate aleator.

În 2002 românii se percepeau pe ei înșiși ca fiind *primitori* (60%), *harnici* (46%) și *cumsecade* (40%). Nu există diferențe mari între răspunsurile date

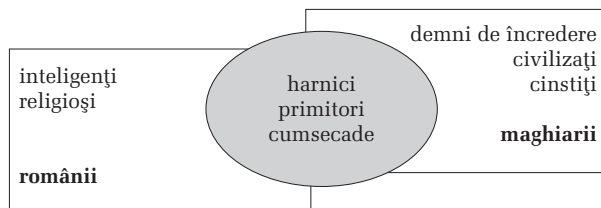

Figura 1

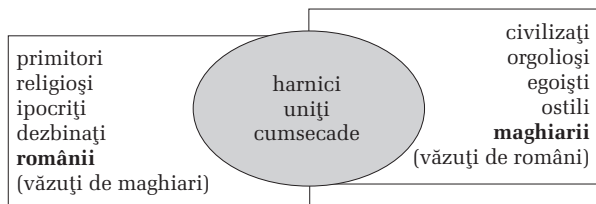

Figura 2

de etnicii români în general și românii din Transilvania, totuși se poate spune că cei din urmă tind să aibă o imagine pozitivă mai pronunțată despre propriul grup etnic, decât românii non-transilvăneni.

Percepția românilor asupra maghiarilor nu este la fel de închegată: nu există un atribut pozitiv sau negativ dominant, ci mai multe attribute care înregistrează ponderi aproximativ egale. Românii îi percep pe maghiari în mai mare măsură ca: *uniți* (30%) *harnici* (25%) și *civilizați* (22%), dar și *orgolioși* (21%) și *egoști* (19%). Românii transilvăneni au o imagine mai pozitivă asupra maghiarilor decât cei non-transilvăneni: pentru ei maghiarii sunt în mai mare măsură *harnici* și *cumsecade*, în timp ce dincolo de arcul carpatic grupul etnic minoritar e privit în mai mare măsură ca ostil.

Maghiarii, pe de altă parte, *se percep pe ei înșiși* ca fiind *harnici* (45%), *primitori* (41%) și *cumsecade* (37%) – ponderile din 2002. Totodată maghiarii se percep și ca demni de încredere, cinstiți, civilizați. Nu există diferențe semnificative în această reprezentare comparativ cu 2001.

Românii sunt percepuți ca fiind *cumsecade* (39%), *religioși* (39%) și *primitori* (37%). Maghiarii din afara secuimii au totuși o imagine mai pozitivă asupra etnicilor români decât cei din secuime. Primii îi văd pe români ca fiind în mai mare măsură *primitori*, *religioși* și *harnici* decât cei din urmă. (Figura 1)

După cum se vede, există asemănări între felul în care etnicii români și cei maghiari se percep pe ei înșiși. (Figura 2)

Pe de altă parte, modul în care se percep unii pe alții este apropiat de imaginea autopercepută. Diferențele se fac prin atribuiri negative, totuși ponderea atributelor negative este mult mai mică în comparație cu cea a atributelor pozitive. Deși grupurile etnice închise (românii non-transilvăneni, respectiv maghiarii din secuime – vezi și p. 95) tind să accentueze imaginea negativă a

out-group-ului, totuși la nivel general ar părea că fenomenul de favorizare a propriului grup etnic în defavoarea celui alt e extrem de estompat.

Rămâne totuși întrebarea dacă în cadrul grupurilor etnice mari există categorii de etnocentrice a căror reprezentare despre grupul etnic de non-apartenență este marcată de stereotipuri negative.

Pentru a înțelege mai bine dacă fenomenul de favorizare a propriului grup în defavoarea celui alt are loc am selectat acei respondenți care asociază, de o manieră consistentă (diferență de două unități), mai multe atribute pozitive propriului grup comparativ cu grupul de non-apartenență.

Observăm în acest caz că avem de-a face cu două categorii mari de grupuri și în cazul etnicilor români, și în cazul etnicilor maghiari: *un grup echilibrat care alocă același număr de atribute pozitive in-group-ului și out-group-ului, și un grup etnocentric care își favorizează propriul grup*. (Tabelul 1)

Ipoteza de la care pornim acum este aceea că există diferențe importante atât între reprezentările in-group, cât și între reprezentările out-group ale etnicilor din categoriile echilibrați (E)/ etnocentrice (ETNOr sau ETNOM). Mai mult, este probabil ca reprezentările negative legate de grupul de non-apartenență să poată fi identificate tocmai investigând opiniile celor care își favorizează propriul grup. Rezultatele obținute au confirmat aceste ipoteze.

Iată care sunt atributele definitorii alese de grupul echilibrat respectiv cel etnocentric în cazul eșantionului general de români. (Tabelul 2)

Se poate observa că în cazul percepției asupra propriului grup clasamentul rămâne neschimbat de la un grup la altul (cu observația că în grupul etnocentric sunt mai mulți cei care cred că hărnicia și religiozitatea îi definesc pe români).

În ce privește out-groupul lucrurile sunt complet diferite. Grupul echilibrat este aproape de percepția generală asupra maghiarilor, în schimb, grupul etnocentric îi percepe pe maghiari negativ (între cele mai alese 5 atribute doar cel mai puțin important ca pondere are conotație pozitivă). În cazul lor tendința de a favoriza propriul grup este însoțită de o puternică deprecie-re a out-group-ului. În opinia acestor din urmă respondenți maghiarii sunt egoiști, orgolioși, ostili, ipocriți, și în același timp uniți.

Ce se întâmplă în cazul grupurilor de maghiari? Lucrurile par să se petreacă în același mod. Grupurile echilibrate îi percep pe români favorabil, în timp ce grupurile etnocentrice îi discriminează. Iată care este imaginea maghiarilor asupra românilor și asupra propriului grup etnic, după clasificarea echilibrați/etnocentrice. (Tabelul 3)

Ca și în cazul românilor nu există diferențe de percepție între grupul echilibrat și grupul etnocentric în ceea ce privește propria imagine. În auto-reprezentarea grupului etnocentric maghiar hărnicia și civilizația sunt totuși atribute care îi definesc în mai mare măsură pe maghiari.

La fel ca și în cazul românilor, maghiarii etnocentrice au o percepție negativă asupra out-groupului (singurul atribut pozitiv între primele 6 alocate românilor fiind religiozitatea). Românii sunt percepuți de către acest grup ca ipocriți, egoiști, ostili, leneși și înapoiați. (Figura 3)

Tabelul 1

	Români general (%)	Maghiari general (%)
ě – atribute pozitive în număr egal in-group, out-group	35,9	46,9
ETNOr – două atribute pozitive mai mult pentru români	30,4	2,2
ETNOm – două atribute pozitive mai mult pentru maghiari	4,2	21,0
Alte categorii	29,5	29,9
Total	100	100

Tabelul 2. Atribute definitorii alese de români, eşantion general

românii sunt:	ě	ETNOr	maghiarii sunt:	ě	ETNOr
primitori	58%	62%	harnici	38%	6%
harnici	49%	58%	uniți	37%	16%
cumsecade	46%	43%	cumsecade	30%	2%
inteligenți	32%	33%	civilizați	29%	4%
religioși	16%	22%	primitori	23%	1%
cinstiți	14%	14%	egoști	5%	34%
			orgolioși	9%	33%
			ostili	6%	24%
			ipocriți	3%	18%

Tabelul 3. Atribute definitorii alese de maghiari

românii sunt:	ě	ETNOr	maghiarii sunt:	ě	ETNOr
cumsecade	55%	7%	harnici	45%	51%
primitori	52%	6%	cumsecade	45%	36%
religioși	38%	27%	primitori	44%	48%
harnici	32%	2%	cinstiți	26%	33%
uniți	15%	10%	demni de încredere	23%	27%
ipocriți	4%	36%			
egoști	2%	27%			
ostili	3%	22%			
înapoiți		21%			

ě – grupurile echilibrate care alocă același număr de atribute pozitive și românilor și maghiarilor

ETNOr/ETNOm – grupurile etnocentrice (etnocentrici români /etnocentrici maghiari) care aleg pentru propriul grup două atribute pozitive mai mult decât pentru out-group

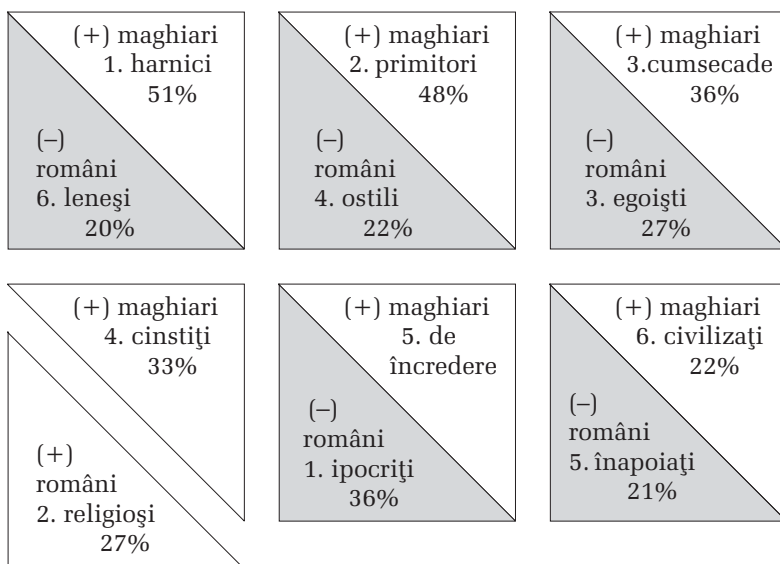

Figura 3. Stereotipuri in-group, out-group, în cazul maghiarilor etnocentrici ETNOM

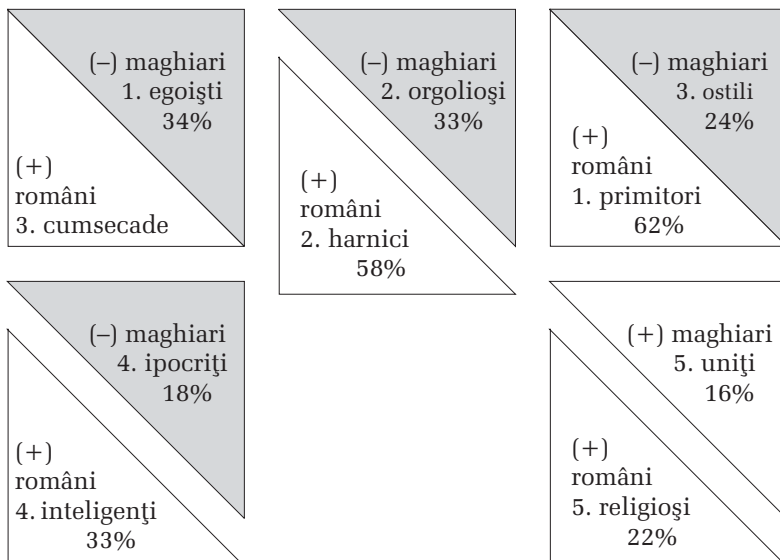

Figura 4. Stereotipuri in-group, out-group, în cazul românilor etnocentrici ETNOr [15]

Tabelul 4. Grupuri echilibrate/grupuri etnocentrice

	Români total (%)	Români non-transilvăneni (%)	Români Transilvania (%)	Maghiari total (%)	Maghiari din secuime (%)	Maghiari din afara secuimii (%)
• atribute pozitive în număr egal in-group, out-group	35,9	31,7	43,3	46,9	42,0	51,1
ETNOr – două atribute pozitive mai mult pentru români	30,4	33,7	21,7	2,2	2,1	2,3
ETNOM – două atribute pozitive mai mult pentru maghiari	4,2	4,9	2,6	21,0	24,0	18,5
Alte categorii	29,5	29,7	32,4	29,9	32,0	28,1
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Acolo unde atributul pozitiv și cel negativ sunt pereche, ex: maghiarii sunt *cumsecade*/românii sunt *egoști*, maghiarii sunt *harnici*/românii sunt *leneși*, stereotipul devine extrem de consistent. (Figura 4)

Se poate observa că în grupurile etnocentrice de români și maghiari există două imagini in-group/out-group în oglindă tocmai pe atributele de auto-definire cele mai importante pentru ambele grupuri: primitor, cumsecade.

În cazul maghiarilor etnocentrici există și alte stereotipuri extrem de consistente: maghiarii sunt harnici, românii leneși; maghiarii sunt de încredere, românii ipocriți; maghiarii sunt civilizați, iar românii înapoiți.

Mergând în continuare pe ideea delimitării cât mai clare a unor categorii cu potențial etnocentric, am împărțit grupurile etnice pe criterii mai restrictive, rezultând următoarele categorii: românii din Transilvania, românii din afara Transilvaniei, maghiarii din secuime (județele Covasna, Harghita, Mureș) și maghiarii din afara secuimii. Rațiunea unei astfel de separări este dată de experiența interetnică diferită: românii din Transilvania și maghiarii din afara secuimii au, cel puțin teoretic, posibilitatea unei relaționări mai diverse și mai vaste cu cealaltă etnie. Vom numi aceste categorii *grupuri etnice deschise*. Pe de altă parte, românii din afara Transilvaniei și maghiarii din secuime experimentează ceva mai rar decât categoriile lor complementare (românii din Transilvania, respectiv maghiarii din afara secuimii) relații cu cealaltă etnie. Vom numi aceste categorii *grupuri etnice închise*.

Remarcăm faptul că, în cazul grupurilor pentru care relațiile interetnice fac parte din experiența cotidiană (românii din Transilvania și maghiarii din afara secuimii) „echilibrații” au o pondere mai mare. Pe de altă parte raportul dintre echilibrați și etnocentrici este aproape egal în cazul românilor non-transilvăneni, în timp ce în toate celelalte cazuri echilibrații predomină. (Tabelul 4)

Este de așteptat ca, în cazul grupurilor etnice deschise, atributele negative să fie mai slab asociate grupului de non-apartenență decât în cazul grupurilor etnice închise. Altfel spus, grupurile etnice închise vor valoriza mai pozitiv propriul grup și mai negativ grupul celorlalți decât grupurile etnice deschise.

Tabelul 5. Atribute definitorii alese de românii din Transilvania

românii sunt:	ē	ETNOr	maghiarii sunt:	ē	ETNOr
primitori	58%	62%	harnici	45%	5%
harnici	56%	70%	cumsecade	39%	2%
cumsecade	45%	54%	uniți	35%	23%
inteligenti	26%	22%	primitori	29%	5%
religioși	18%	23%	civilizați	19%	3%
			orgolioși	8%	29%
			egoști	5%	25%
			ipocriți	3%	21%
			dezbinați	4%	11%

Tabelul 6. Atribute definitorii alese de românii non-transilvăneni

românii sunt:	ē	ETNOr	maghiarii sunt:	ē	ETNOr
primitori	59%	63%	uniți	38%	13%
harnici	43%	54%	harnici	34%	6%
cumsecade	48%	41%	civilizați	25%	2%
inteligenti	35%	36%	cumsecade	34%	4%
religioși	14%	23%	inteligenti	23%	2%
			egoști	5%	37%
			orgolioși	10%	33%
			ostili	7%	27%
			ipocriți	4%	17%

O astfel de tendință poate fi observată în cazul grupurilor de etnici români, deși diferențele nu sunt foarte mari.

Situația se prezintă astfel:

– comparativ cu echilibrații transilvăneni, echilibrații non-transilvăneni nu favorizează mai mult propriul grup, dar asociază într-o măsură ușor mai mică atribute pozitive etniei maghiare.

– comparativ cu etnocentricii transilvăneni, etnocentricii non-transilvăneni nu favorizează mai mult propriul grup etnic, dar asociază într-o măsură ceva mai mare atribute negative etniei maghiare. (Tabelul 5 și 6)

În cazul grupurilor de etnici maghiari lucrurile stau puțin altfel:

– maghiarii echilibrați din afara secuimii aleg în măsură mai mare atribute pozitive pentru etnia română decât maghiarii echilibrați din secuime, așa cum anticipasem. În același timp însă, ei tind să favorizeze mai mult propriul grup decât maghiarii echilibrați din secuime.

– maghiarii etnocentrii din afara secuimii sunt mai intoleranți decât maghiarii din secuime în ceea ce privește etnia română: atributele negative asociate românilor înregistrează ponderi sensibil mai mari. (Tabelul 7 și 8)

Tabelul 7. Atribute definitorii alese de maghiarii din secuime

românii sunt:	ê	ETNOr	maghiarii sunt:	ê	ETNOr
cumsecade	54%	10%	cumsecade	42%	33%
primitori	44%	6%	primitori	42%	51%
religioși	36%	27%	harnici	38%	48%
harnici	28%	1%	demni de încredere	25%	28%
demni de încredere	16%	3%	cinstiti	23%	35%
ipocriți	6%	32%			
dezbinați	6%	24%			
ostili	4%	20%			
leneși	4%	19%			

Tabelul 8. Atribute definitorii alese de maghiarii din afara secuimii

românii sunt:	ê	ETNOr	maghiarii sunt:	ê	ETNOr
primitori	57%	6%	harnici	49%	55%
cumsecade	55%	3%	cumsecade	48%	38%
religioși	40%	27%	primitori	45%	45%
harnici	35%	3%	cinstiti	28%	30%
cinstiți	15%	0%	demni de încredere	22%	26%
ipocriți	3%	41%			
egoști	3%	37%			
orgolioși	2%	26%			
ostili	2%	25%			

Concluzii:

– grupul etnocentricilor din afara Transilvaniei este mai numeros decât cel aflat în Transilvania, egalându-l pe cel al echilibraților (33,7% români non-transilvăneni etnocentrice față de 31,7% români non-transilvăneni echilibrați);

– și în cazul românilor și în cazul maghiarilor tendințele etnocentrice se creează prin amplificarea imaginii pozitive autopercepute precum și prin amplificarea imaginii negative a out-group-ului; atributele de autoidentificare mai intens valorizate în cazul etnocentricilor maghiari sunt: *harnici*, *demni de încredere*, *cinstiți*, etnocentricii români valorizând mai intens atributele de autoidentificare *primitori* și *harnici*; maghiarii etnocentrice îi văd pe români ca fiind *ipocriți ostili*, *egoști*, *orgolioși*, *leneși*, și *religioși*, în timp ce românii etnocentrice îi văd pe maghiari ca fiind *egoști*, *orgolioși*, *ipocriți*, *ostili* și *uniți*.

– intensitatea etnocentrismului este ceva mai mare la grupul de români din afara Transilvaniei și la grupul de maghiari din afara secuimii;

– pentru maghiarii echilibrați în special pentru cei din afara secuimii imaginea pozitivă a out-group-ului este mai intensă decât cea care se formează la nivelul românilor echilibrați;

– în cazul grupurilor de români, fie ei etnocentrice sau echilibrați, imaginea pozitivă auto-percepută este mai intensă decât în cazul maghiarilor.

3. Cine sunt maghiarii și românii etnocentrici?

Este important acum de aflat care sunt caracteristicile grupurilor etnocentrice. Pentru aceasta am urmărit în principal trei coordonate:

- A. caracteristici demografice și socio-economice,
- B. viața asociativă și experiența interetnică,
- C. orientarea politică.

3.1. Caracteristici demografice și socio-economice

Din punct de vedere socio-demografic, etnocentricii maghiari și cei români prezintă caracteristici destul de diferite.

Pe ansamblu, etnocentricii maghiari sunt mai tineri decât cei români, mai puțin amenințați de spectrul sărăciei[16], mai educați, locuind preponderent în mediul urban.

În comparație cu grupul echilibraților, cel al etnocentricilor români e mai puțin educat, diferență care nu e valabilă și în cazul maghiarilor (educația echilibraților e comparabilă cu cea a etnocentricilor).

Se poate observa că maghiarii prezintă o omogenitate socio-demografică ceva mai mare decât românii. Astfel, diferențele dintre etnocentricii români non-transilvăneni și etnocentricii români transilvăneni sunt mai mari decât cele între grupurile complementare de etnici maghiari (maghiari etnocentrici din afara secuimii, respectiv maghiarii etnocentrici din secuime). Etnocentricii transilvăneni sunt ceva mai tineri și mai educați decât cei non-transilvăneni, dar ponderea lor e mai mare în rural decât în urban comparativ cu omologii lor din afara arcului carpatic. (Tabelul 9–12)

3.2. Viața asociativă și experiența interetnică

Pentru toate categoriile investigate, accentul cade pe viața de familie și activitățile care implică mai degrabă individul decât grupul de cunoscuți sau egali.

Relațiile de familie au un puternic caracter etnic, peste 75% dintre respondenți (considerați pe fiecare categorie în parte) declarând că rudele apropiate au aceeași etnie cu a lor. Cum încrederea este acordată, în primul rând membrilor familiei, în cazul ambelor grupuri etnice investigate (în peste 70% din cazuri în toate categoriile avute în vedere), rezultă că învestirea cu încredere are rareori șansa de a trece de la un grup etnic la altul. Aceasta cu atât mai mult cu cât distanța socială calculată pentru grupurile de etnocentrici[17] arată că, de pildă, românii etnocentrici (în special etnocentricii non-transilvăneni) sunt mai intoleranți în privința relațiilor cu cealaltă etnie decât maghiarii din aceeași categorie (maghiarii etnocentrici). Pe de altă parte, românii echilibrați manifestă un nivel mai mare al acceptării celeilalte etnii decât nivelul înregistrat pentru maghiarii echilibrați.

Din nou remarcăm orientarea atitudinală omogenă a maghiarilor, indiferent de grupul specific din care fac parte: distanța socială calculată la

Tabelul 9.

	Români non-transilvăneni		Românii din Transilvania		Maghiari din secuime		Maghiari din afara secuimii	
	ê	ETNOr	ê	ETNOr	ê	ETNOr	ê	ETNOr
vârstă								
18-32 ani	19%	18%	26%	19%	21%	24%	15%	18%
33-45 ani	23%	20%	24%	27%	25%	26%	15%	37%
46-60 ani	26%	23%	28%	25%	32%	26%	32%	27%
Peste 60 ani	32%	40%	22%	30%	22%	24%	38%	18%
educație								
fără școală	2%	3%	0%	3%	0%	0%	1%	0%
4 clase terminate	14%	22%	12%	15%	11%	5%	13%	7%
gimnaziu	27%	24%	23%	27%	25%	26%	35%	15%
școală profesională sau de ucenici	14%	16%	15%	23%	28%	32%	16%	38%
absolvent de liceu	20%	15%	30%	23%	23%	22%	20%	21%
școală postliceală sau colegiu	9%	9%	9%	4%	6%	12%	9%	11%
studii universitare sau postuniversitare	13%	12%	11%	6%	8%	3%	6%	8%

Tabelul 10.

	Români non-transilvăneni		Românii din Transilvania		Maghiari din secuime		Maghiari din afara secuimii	
	ê	ETNOr	ê	ETNOr	ê	ETNOr	ê	ETNOr
mediu de rezidență								
rural	51%	46%	42%	57%	44%	33%	41%	39%
urban	49%	54%	58%	43%	56%	67%	59%	61%

Tabelul 11.

Vi s-a întâmplat în ultimele 12 luni să nu vă ajungă banii pentru mâncare?	Români non-transilvăneni		Românii din Transilvania		Maghiari din secuime		Maghiari din afara secuimii	
	ê	ETNOr	ê	ETNOr	ê	ETNOr	ê	ETNOr
da	65%	70%	54%	56%	49%	46%	58%	44%
nu	34%	28%	43%	43%	51%	49%	42%	52%
NS/NR	1%	2%	3%	2%	1%	5%	0%	4%

Tabelul 12.

Vi s-a întâmplat în ultimele 12 luni să nu vă ajungă banii pentru plata cheltuielilor de întreținere a locuinței?	Români non-transilvăneni		Românii din Transilvania		Maghiari din secuime		Maghiari din afara secuimii	
	ê	ETNOr	ê	ETNOr	ê	ETNOr	ê	ETNOr
da	73%	72%	60%	61%	43%	43%	50%	38%
nu	26%	24%	37%	39%	56%	56%	50%	59%
NS/NR	1%	4%	3%	1%	1%	1%	1%	3%

Tabelul 13

	Români non-transilvăneni		Români din Transilvania		Maghiari din secuime		Maghiari din afara secuimii	
Media scorurilor individuale	ẽ	ETNOr	ẽ	ETNOr	ẽ	ETNOr	ẽ	ETNOr
	10,28	7,54	12,92	9,76	9,48	9,58	9,93	9,95

Valori posibile: de la 0 (minimum) – cea mai mare distanță socială /cea mai mică apropiere interetnică, la 15 (maximum) – cea mai mică distanță socială / cea mai mare apropiere interetnică

Tabelul 14

	Români non-transilvăneni		Români din Transilvania		Maghiari din secuime		Maghiari din afara secuimii	
Ordinea importanței	ẽ	ETNOr	ẽ	ETNOr	ẽ	ETNOr	ẽ	ETNOr
1	Privit la TV	Somn, odihnă, privit la TV	Privit la TV	Privit la TV	Privit la TV	Privit la TV	Privit la TV	Privit la TV
2	Somn, odihnă	Discuții cu prietenii	Discuții cu prietenii	Discuții cu prietenii	Discuții cu prietenii	Discuții cu prietenii	Somn, odihnă	Discuții cu prietenii
3	Hobby	Hobby	Somn, odihnă	Hobby	Somn, odihnă	Hobby	Discuții cu prietenii	Somn, odihnă

Tabelul 15

	Români non-transilvăneni		Români din Transilvania		Maghiari din secuime		Maghiari din afara secuimii	
	ẽ	ETNOr	ẽ	ETNOr	ẽ	ETNOr	ẽ	ETNOr
Da, fac parte și acum	7%	5%	9%	4%	21%	31%	19%	23%
Nu, dar am făcut parte	13%	9%	13%	10%	9%	15%	15%	12%
Nici în trecut nu am făcut, nici acum nu fac parte	80%	86%	79%	86%	70%	54%	65%	64%

nivelul tuturor subcategoriilor de etnici maghiari înregistrează valori apropiate. (Tabelul 13.)

Modelele culturale de petrecere a timpului liber oferă puține posibilități de dialog interetnic direct. Este sugestivă, în acest sens, o clasificare a modurilor preferate de petrecere a timpului liber pentru fiecare grup etnic în parte. Accentul cade astfel pe activități care, de regulă, nu depășesc cadrul familial și/sau familial: (Tabelul 14.)

Există, însă, o diferențiere semnificativă în ceea ce privește „apetitul” pentru activismul cu tentă civică. Astfel, etnia maghiară și mai ales maghiarii etnocentrice declară în mai mare măsură decât românii participarea (actuală sau trecută) la diferite asociații sau organizații [18]. (Tabelul 15.)

3.3. Orientarea politică

Contextul în care se așează discuția legată de orientarea politică este marcat, în rândul tuturor grupurilor investigate, de nivelul îngrijorător de mare de acceptare a etatismului și autoritarismului. Astfel, peste 80% dintre respondenții fiecărui sub-grup consideră că *statul ar trebui să asigure locuri de muncă pentru toți cetățenii săi*, în vreme ce aproximativ jumătate dintre ei afirmă că *bunăstarea fiecărui om depinde în principal de stat*. De asemenea, ideea „mâinii-forte” care să facă ordine în țară este acceptată de aproximativ 80% (și chiar mai mult) dintre respondenții fiecărei sub-categorii; maghiarii echilibrați acceptă această idee într-o măsură ceva mai mică decât restul grupurilor.

În ansamblu, românii sunt fie nehotărâți în privința votului, fie votează preponderent PSD. În cazul românilor transilvăneni lucrurile sunt puțin diferite: PSD-ul este votat în mai mică măsură (17% comparativ cu 30% în rândul românilor non-transilvăneni) și ponderea nehotărâților tinde să fie mai mare (36% față de 31%). Dacă în cazul românilor non-transilvăneni nu se pot observa diferențe semnificative în comportamentul de vot al grupului etnocentric și cel al echilibraților, în Transilvania există câteva diferențe: grupul etnocentricilor este mai hotărât (doar 32% nu s-au decis cu cine ar vota, comparativ cu 41% în grupul echilibraților), dar, în același timp, ponderea celor care declară că nu ar vota este mai mare (18% față de 10%).

Maghiarii votează, previzibil, preponderent cu UDMR, dar se remarcă o mai mare nehotărâre în rândul echilibraților (24%, față de 14% în rândul etnocentricilor). În privința votului pentru UDMR, nu se pot observa diferențe semnificative între maghiarii din secuime și cei din afara secuimii, ci între maghiarii etnocentrice și cei echilibrați (69% din maghiarii etnocentrice ar vota cu UDMR comparativ cu 55% din maghiarii echilibrați).

În ceea ce privește influența partidelor asupra relațiilor interetnice, actorii care au cea mai mare relevanță pentru segmentarea opiniilor între etnocentrice și echilibrați sunt PRM-ul și UDMR-ul. (Tabelul 16)

Există un minim acord în privința pericolului reprezentat de PRM, totuși pentru români acest pericol e ceva mai puțin evident decât pentru maghiari. Etnocentricii maghiari percep mai negativ influența PRM decât echilibrații, în vreme ce etnocentricii români percep mai negativ influența UDMR decât grupul românilor echilibrați (cu diferențe mai mari pentru Transilvania).

Pe dimensiunile urmărite se încheagă o imagine aproape în oglindă la nivelul celor două grupuri etnocentrice de români și maghiari: etnocentricii maghiari sunt ceva mai educați, mai tineri și mai puțin săraci decât etnocentricii români. Maghiarii sunt, de asemenea, mai activi din punct de vedere civic. Puținele puncte de intersecție – elemente de loisir, accentul pus pe relațiile de familie, acceptarea etatismului și autoritarismului – nu sunt elemente care să poată constitui baza unui dialog interetnic consistent. PRM și UDMR sunt actori politici care pot segmenta electoratul pe dimensiunile etnocentrice/echilibrați.

Tabelul 16. Cum credeți că influențează următoarele formațiuni politice relațiile dintre etnii?

	Români non-transilvăneni		Români din Transilvania		Maghiari din secuime		Maghiari din afara secuimii	
	Ț	ETNOr	Ț	ETNOr	Ț	ETNOr	Ț	ETNOr
PRM								
Mai degrabă le îmbunătățesc	11%	10%	8%	2%	0%	1%	2%	1%
Mai degrabă le înrăutățesc	43%	38%	46%	42%	51%	59%	48%	73%
Sunt neutre	10%	6%	6%	8%	3%	3%	8%	8%
NS/NR	36%	46%	41%	48%	46%	37%	43%	18%
UDMR								
Mai degrabă le îmbunătățesc	23%	14%	15%	5%	59%	64%	54%	66%
Mai degrabă le înrăutățesc	29%	25%	28%	36%	3%	1%	4%	1%
Sunt neutre	11%	10%	9%	7%	9%	6%	11%	6%
NS/NR	37%	51%	48%	52%	30%	28%	32%	27%

Sub-grupurile de maghiari (maghiari din afara secuimii/maghiari din secuime) sunt mai omogene decât cele de români, românii non-transilvăneni fiind ceva mai închiși față de etnia maghiară comparativ cu românii din Transilvania.

Prin tendința lor de a favoriza in-group-ul și defavoriza out-group-ul etnocentricii sunt, indiferent de etnie, grupurile în care pot fi activate cu ușurință teme conflictuale.

4. Identitate etnică, identitate națională, teme sensibile

Cum se auto-definesc românii și maghiarii ca români și maghiari, cum/pe ce dimensiuni se reprezintă unii pe alții? Care sunt dimensiunile identitare cele mai importante? Care sunt temele sensibile care pot genera conflict? Sunt întrebări la care ne-am propus să răspundem în secțiunea următoare.

Am păstrat, în cele ce urmează, numai diferențele semnificative. Astfel, întrucât sub-grupurile de etnocentrice și echilibrați nu diferă semnificativ pe coordonatele avute în vedere, analiza a mers, în general, pe comparația români (Ț + ETNOr) – maghiari (Ț + ETNOr). Acolo unde a fost cazul, am pus în evidență diferențele care au apărut în interiorul grupurilor etnocentrice.

Următorul tabel sintetizează răspunsurile la întrebările care vizau identitatea de grup[19]. Pentru un mai bun contrast, am luat în considerare doar prima opțiune a respondenților. (Tabelul 17)

Pentru a putea interpreta rezultatele am comparat răspunsurile din 2001 și 2002. Prima observație care se poate face este aceea că pentru eșantioanele de români răspunsurile nu diferă semnificativ de la un an la altul.

Tabelul 17. Mă consider în primul rând...

maghiari	2002	2001
maghiar	45,4	43,3
maghiar din Transilvania	19,2	41,5
ardelean	9,8	6,4
maghiar din România	5,3	5,4
cetățean român de naționalitate maghiară	4,6	2,6
altul	10,5	0,6
secui	2,5	
(alt atribut regional)	0,8	
român	1,2	
european	0,5	

români general	2002	2001
român	74,2	70,2
(atribut regional)	23,2	28,1
european	1,4	0,6
est european	0,4	0,4

În anul 2001 tuturor celor chestonați (români sau maghiari) le-a fost citită aceeași listă. În anul 2002 au fost citite liste separate pentru români și maghiari. Din lista chestionarului aplicat românilor în 2002 comparativ cu 2001 lipsește atributul "bihorean", lucru care nu a modificat distribuția răspunsurilor la nivel general, după cum se poate observa și în tabele. Lista arată maghiarilor a fost completată cu alte 4 opțiuni de răspuns pentru categoria mare "maghiar": "maghiar din Transilvania", "maghiar din România", "cetățean român de naționalitate maghiară" și "secui". Acest lucru a avut consecințe importante asupra alegerilor atributelor identitare în rândul etnicilor maghiari [20].

Românii se auto-identifică în primul rând din perspectiva națională. Pentru românii din Transilvania identitatea regională este ceva mai importantă decât pentru ceilalți români. Atributul de auto-identificare definitoriu este pentru eșantionul de români *faptul de a se fi născut în România* (54% în 2002, 58% în 2001 din eșantionul general de etnici români). *Limba* este un alt atribut de autoidentificare, dar este ales ca primă opțiune într-o pondere mult mai mică (7% din eșantionul general de etnici români).

Românii îi identifică pe maghiari tot dintr-o perspectivă națională. Atributul definitoriu de identificare a maghiarilor fiind iarăși, *faptul de a se fi născut în Ungaria* (47% în 2002, 50% în 2001 din eșantionul general de etnici români). Alte atribute de identificare, dar alese ca primă opțiune în ponderi mult mai mici sunt *cetățenia maghiară* și *limba maghiară* (12% respectiv 13%). (Tabelul 18)

Pentru maghiari cea mai importantă dimensiune la care se raportează atunci când se auto-definesc este cea etnică. Așa ar putea fi interpretat decalajul dintre răspunsurile din 2001 și 2002 pe dimensiunea regională (ardelean). Deși în 2001 aceasta părea a fi foarte importantă (ardelean 43%), în 2002 când sunt introduse opțiunile de identificare etnică multiplă de care pomeneam mai sus identitatea regională este subordonată celei etnice (maghiar din Transilvania 19%, comparativ cu ardelean 10%).

Maghiarii îi identifică pe români după două dimensiuni: cea etnică și cea națională. Astfel, și în 2001 și 2002 cele mai numite elemente definitorii

pentru români sunt *limba română* (29% în 2002, 31% în 2001) și *faptul de a se fi născut în România* (27% în 2002, 28% în 2001). *Cetățenia română* (11% în 2002, 12% în 2001) este celălalt atribut prin care sunt definiți românii din perspectiva maghiarilor. *Dimensiunea națională* (naștere + cetățenie) este totuși mai importantă decât cea etnică în reprezentarea asupra românilor.

Revenind acum la clasificarea pe cele două tipuri de grupuri (etnocentrice, respectiv echilibrate) să vedem dacă există sau nu diferențe de percepție a identității propriului grup, precum și a grupului de non apartenență.

În cazul eșantionului general de români nu există diferențe de percepție a identității in-group și out-group, nici între grupurile echilibrat și etnocentric, nici a acestora față de percepția generală.

În cazul etnicilor maghiari nu există diferențe de percepție identitară nici între grupurile echilibrat și etnocentric, nici a acestora față de percepția generală. (Tabelul 19)

Se observă că modurile în care grupurile echilibrate și cele etnocentrice fac identificări in- și out-group pe aceste dimensiuni sunt asemănătoare în cadrul aceleiași etnii, atât în cazul maghiarilor cât și în cel al românilor.

Care sunt celelalte teme asupra cărora românii și maghiarii au opinii foarte diferite unii față de alții?

O primă indicație în această privință este dată de rezultatele de mai sus: *românii sunt mai degrabă tentați să se judece pe ei și să-i judece pe maghiari pe dimensiunea națională, în timp ce maghiarii se auto-identifică mai curând pe dimensiunea etnică și îi judecă pe români după două dimensiuni interșanjabile –națională și etnică.*

Aceste rezultate sunt întărite de pildă de numărul mare de români pentru care identificarea națională este o sursă importantă de auto-satisfacție (71% dintre români preferă să fie cetățeni români decât cetățeni ai oricărei alte țări, iar 48% din totalul etnicilor români sunt *simultan* de acord cu afirmația de mai sus și cu faptul că *lunea ar fi mai bună dacă și restul oamenilor ar fi ca românii*).

În ceea ce-i privește pe maghiari există un număr destul de mare dintre aceștia care preferă să utilizeze *în exclusivitate* limba maghiară și în spațiul public și în spațiul privat (89% atunci când este vorba de familie, 61% atunci când e vorba despre prieteni, 32% când este vorba de discuții cu funcționari ai primăriei). În plus, 85% dintre maghiari consideră că românii din zonele locuite în majoritate de maghiari ar trebui să cunoască limba maghiară. (Figura 5)

Așa cum a mai fost observat[21] românii judecă din perspective complet diferite modul în care consideră că statul român ar trebui să se implice în susținerea minorităților românești din alte țări și modul în care consideră că statul ungar ar trebui să facă acest lucru pentru minoritatea maghiară din România. În această chestiune etnicii maghiari au o atitudine echilibrată susținând deopotrivă acțiuni ale statului român în favoarea diasporei românești precum și acțiuni ale statului maghiar în favoarea minorității maghiare din România.

Tabelul 18

români general			
atribute de identificare in-group	ê	ETNO_r	Total
1 – să se fi născut în România	53,2%	55,6%	53,9%
2 – să aibă cetățenie română	4,9%	9,0%	7,6%
3 – limba sa maternă să fie limba română	9,5%	5,4%	7,6%
atribute de identificare out-group	ê	ETNO_r	Total
1 – să se fi născut în Ungaria	44,8%	50,7%	48,2%
2 – să aibă cetățenie maghiară	12,0%	12,3%	11,9%
3 – limba sa maternă să fie limba maghiară	17,8%	9,5%	13,0%

Tabelul 19

maghiari			
atribute de identificare in-group	ê	ETNO_r	Total
1 – să se fi născut în Ungaria	4,4%	4,6%	4,8%
2 – să aibă cetățenie maghiară	4,4%	6,5%	4,2%
3 – limba sa maternă să fie limba maghiară	53,2%	54,9%	54,4%
atribute de identificare out-group	ê	ETNO_r	Total
1 – să se fi născut în România	25,9%	26,0%	27,0%
2 – să aibă cetățenie română	12,5%	7,1%	11,3%
3 – limba sa maternă să fie limba română	26,5%	31,8%	28,6%

- ☐ dimensiunea națională
☐ dimensiunea etnică

Fără a avea pretenția de a epuiza subiectul putem spune că diferențele de opinie cele mai importante între români și maghiari apar pe subiecte legate: *drepturile minorităților, autonomie locală, acțiunea sau non-acțiunea statului ungar, acțiunea sau non-acțiunea statului român*, adică tocmai pe temele care implică în mai mare sau mai mică măsură o poziționare în raport cu *naționalismul* și toleranța interetnică[22]. (Figura 6)

Dintre toate aceste teme, *chestiunea autonomiei* județelor în care maghiarii sunt majoritari este cea pe care există *cel mai mare dezacord în opinii*, maghiarii fiind de acord cu o autonomie mai mare în proporție de 85%, în timp ce românii sunt împotriva în proporție de 77%.

Subiectul pe care constatăm însă *cea mai mare apropiere* de opinii între români și maghiari este cel al așa ziselor *pretenții teritoriale pe care Ungaria le are față de Transilvania*: 49% dintre maghiari și 47% dintre români sunt de părere că Ungaria își va menține întotdeauna pretențiile teritoriale asupra acestui pământ. (Figura 7 și 8)

Diferențele dintre grupurile etnocentrice și cele echilibrate pot fi sesizate atât în raport cu temele enunțate până acum, cât și în raport cu temele care

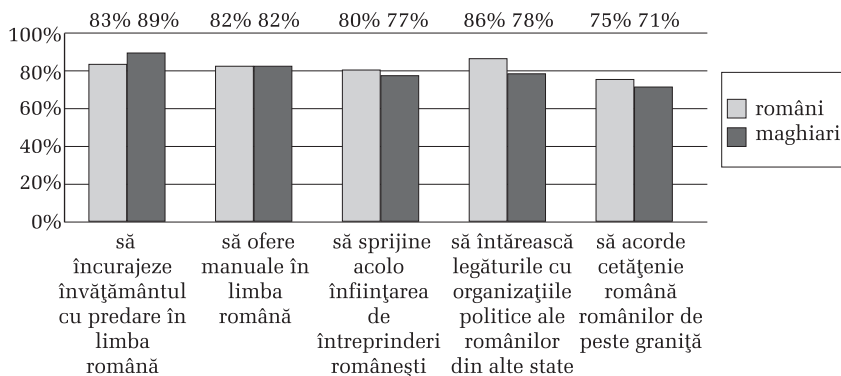

Figura 5. După cum știți, există comunități importante de români ce trăiesc în statele vecine. Credeți că statul român ar trebui...

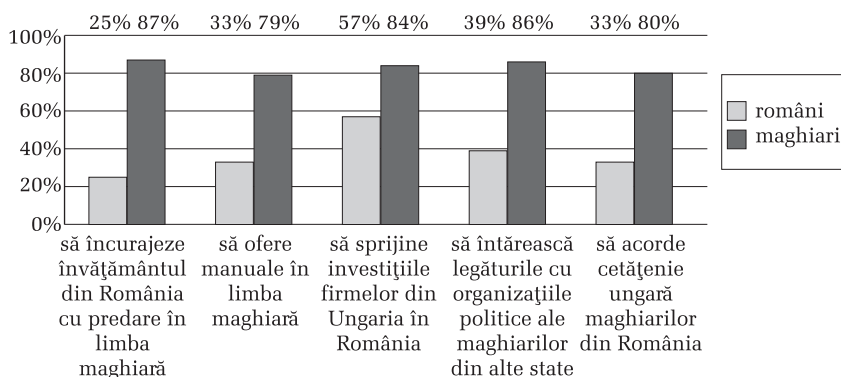

Figura 6. Credeți că statul maghiar ar trebui...

privesc relația cu out-grupul. În multe dintre situații, grupurile etnocentrice accentuează comparativ cu grupurile echilibrate pozițiile intolerante sau non-permisiive. (Figura 9)

După cum se poate observa în grupurile de etnocentrice români există un număr mai mare de persoane care resping cu tărie ideea unor drepturi acordate maghiarilor comparativ cu grupurile echilibrate ale aceleiași etnii. (Figura 10)

În cazul etnocentricilor maghiari sunt accentuate, comparativ cu grupul echilibrat, dimensiuni tradiționaliste nonpermisiive. (Figura 11 și 12)

O altă coordonată pe care pot fi identificate diferențe între grupurile echilibrate și grupurile etnocentrice este cea a nivelului de acceptare a limbii/culturii grupului de non-apartenență. Și în cazul grupurilor etnocentrice de români și în cazul grupurilor etnocentrice de maghiari există, comparativ

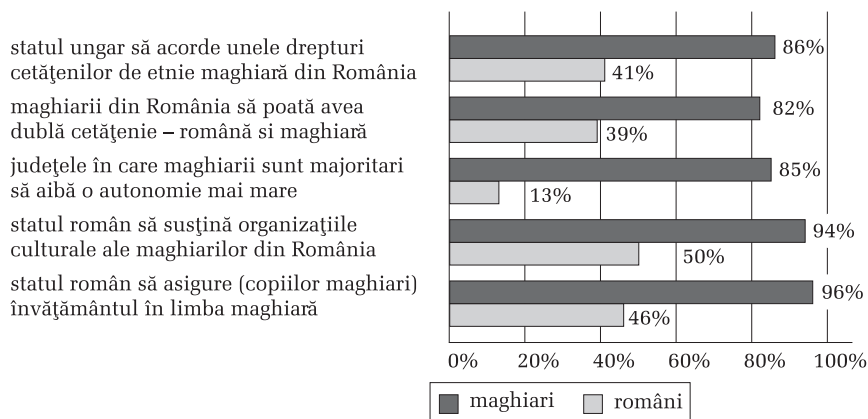

Figura 7. În ce măsură sunteți de acord că...

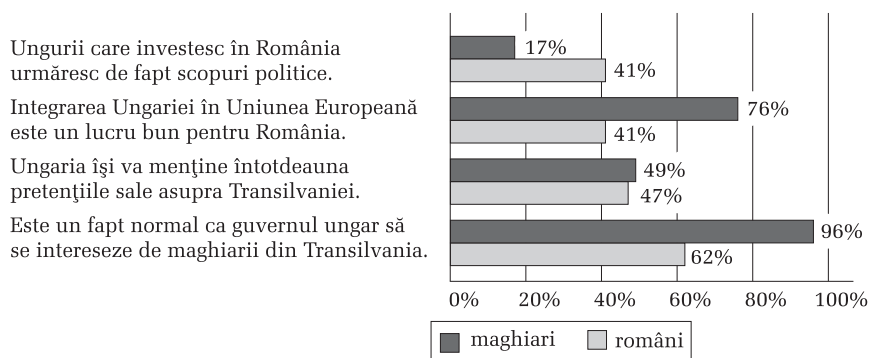

Figura 8. Dumneavoastră în ce măsură împărtășiți următoarele afirmații referitoare la Ungaria?

cu grupurile echilibrate, reacții mai puternice de respingere a out-group-ului, tocmai pe această coordonată. (Figura 13 și 14)

Și în cazul etnocentricilor români, și în cazul etnocentricilor maghiari relațiile dintre români și maghiari sunt în mai mare măsură privite drept conflictuale, deși în nici unul dintre grupuri nu sunt semnalate de către respondenți conflicte zonale. (Figura 15)

5. Grupuri de referință pertinente

Am văzut până acum că românii și maghiarii își percep identitățile in-group și out-group diferit, după cum se poziționează față de cele două coordonate luate în discuție: națională și etnică. Există cu siguranță și alte diferențe,

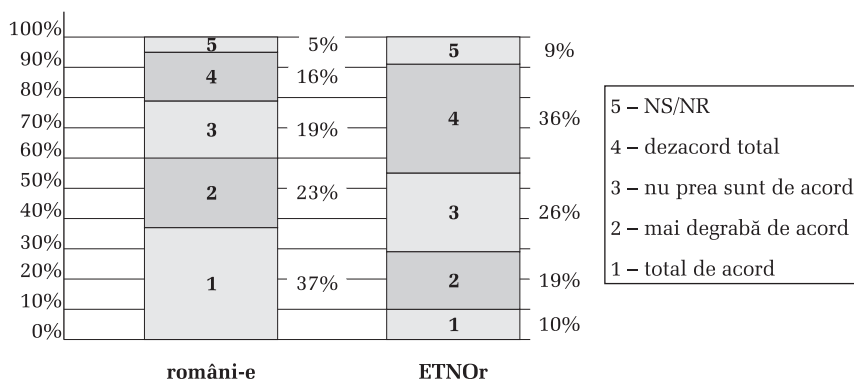

Figura 9. În ce măsură sunteți de acord ca statul român să asigure (copiilor maghiari) învățământul în limba maghiară?

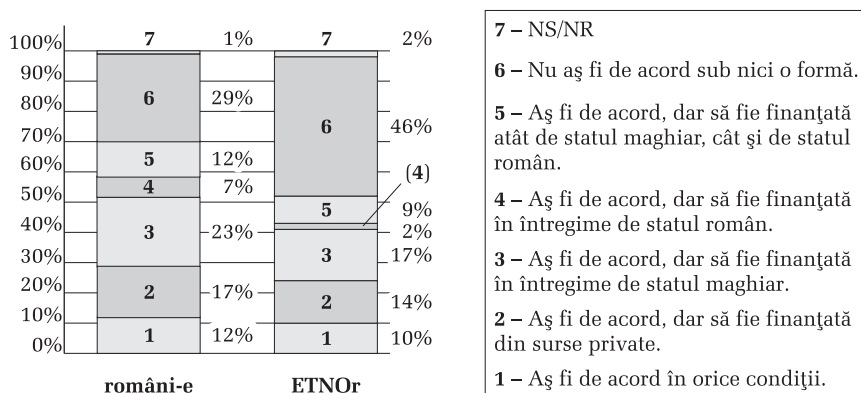

Figura 10. În ce condiții ați fi de acord cu înființarea în România a unei universități de stat cu predare în limba maghiară?

pe care nu le-am luat în discuție în acest studiu – ar fi de menționat cel puțin cele legate de o a treia dimensiune importantă – raportul minoritate/majoritate.

Am mai văzut că există teme față de care românii și maghiarii au atitudini diferite și că ele sunt legate în principal de drepturile pozitive ale minorităților, de acțiunile sau non-acțiunile dezirabile ale statului ungar sau statului român.

Am observat de asemenea că în rândul fiecărei etnii există grupuri etno-centrice care, pe de o parte accentuează pozițiile față de subiectele cu potențial conflictual și care, pe de altă parte pot promova stereotipuri negative față de grupul de non apartenență.

Rămâne să vedem care sunt actorii pe care cele două etnii le percep ca importanți pentru relațiile inter-etnice. Iată răspunsurile din 2002 la întrebările deschise care vizau această chestiune. (Tabelul 20 și 21)

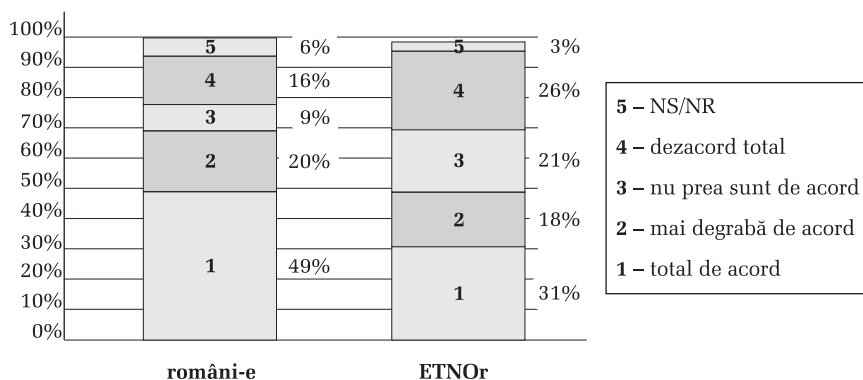

Figura 11. În ce măsură sunteți de acord că următoarele lucruri ar duce la îmbunătățirea relațiilor interetnice... Copiii de alte naționalități să învețe împreună cu copiii români

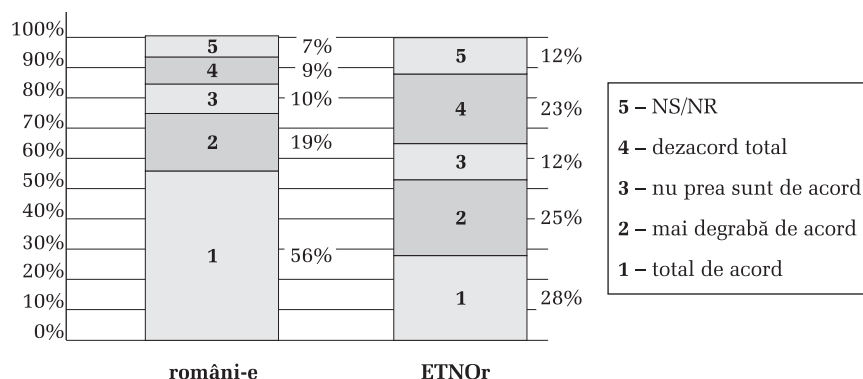

Figura 12. În ce măsură sunteți de acord că următoarele lucruri ar duce la îmbunătățirea relațiilor interetnice... Încurajarea căsătoriilor între persoane de etnii diferite

Se poate observa că în marea lor majoritate cei numiți sunt *personalități* (în cea mai mare pondere) sau *partide politice*. Marii absenți din imaginea prin care publicul, indiferent de etnie, își reprezintă relațiile interetnice sunt societatea civilă, personalitățile sau instituțiile culturale ori economice, organizațiile internaționale. Personalitățile sau partidele politice vizibile sunt valorizate diferit: atitudinea față de o anumită personalitate sau anumit partid poate fi într-un grup pozitivă, în altul negativă. Mai mult decât atât, după cum remarcasem mai înainte, PRM și UDMR au capacitatea de a segmenta grupurile etnice după dimensiunea echilibră/etnocentrici.

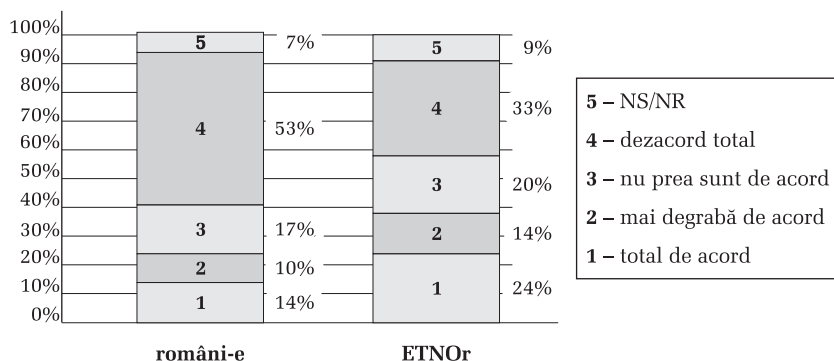

Figura 13. În ce măsură sunteți de acord cu afirmația: "Mă deranjează să aud vorbindu-se în jur limba maghiară"?

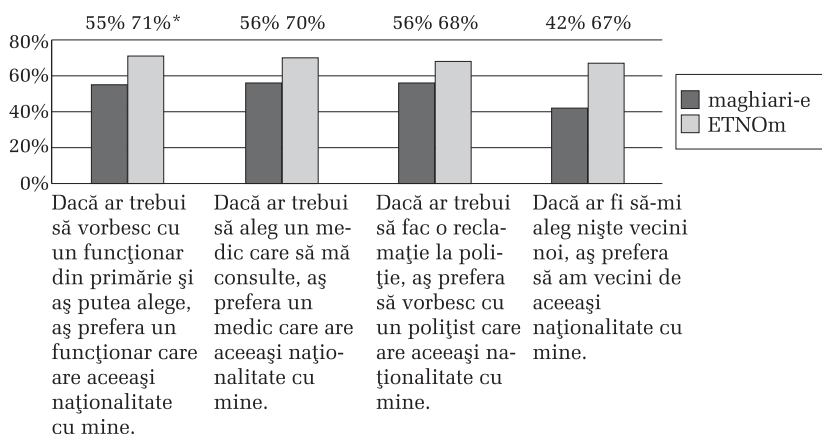

Figura 14. % pentru „total de acord” și „mai degrabă de acord”

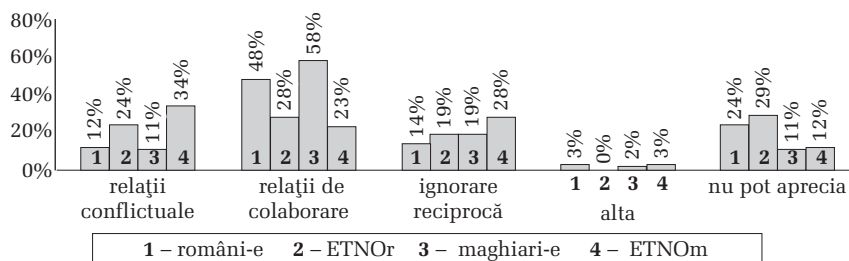

Figura 15. Dintre următoarele expresii care descriu relațiile dintre românii și maghiarii din România, care vi se pare că exprimă realitatea mai exact?

Tabelul 20. Vă rugăm să numiți trei personalități, organizații, instituții etc. care contribuie la îmbunătățirea relațiilor dintre etnii.

români		maghiari	
NS/NR	56%	NS/NR	50%
Ion Iliescu	14%	UDMR	28%
Adrian Năstase	12%	Markó Béla	16%
PSD	11%	László Tőkes	8%
Mădălin Voicu	7%	Gheorghe Frunda	7%
UDMR	4%	PSD	3%
Guvernul, ministerele	4%	Adrian Năstase	3%
Corneliu Vadim Tudor	3%		
Biserica, Patriarhul	3%		

Tabelul 21. Vă rugăm să numiți trei personalități, organizații, instituții etc. care contribuie la înrăutățirea relațiilor dintre etnii.

români		maghiari	
NS/NR	58%	NS/NR	43%
Corneliu Vadim Tudor	24%	Corneliu Vadim Tudor	43%
PRM	15%	Gheorghe Funar	40%
UDMR	10%	PRM	25%
Gheorghe Funar	8%	PUNR	2%
Markó Béla	4%	George Pruteanu	2%
László Tőkes	3%	László Tőkes	2%

Există, pe de altă parte un mare număr de oameni care nu dau răspunsuri la aceste întrebări.

În aceste condiții trebuie făcute următoarele observații:

Câtă vreme există un „loc gol” acolo unde ar trebui să existe grupuri, personalități, sau instituții valorizate comun de către cele două etnii, acest „loc gol” poate fi ocupat de aproape oricine, de aproape orice simboluri.

Câtă vreme politicienii și partidele politice sunt priviți ca singurele grupuri pertinente de referință pentru relațiile inter-etnice, simbolurile sau situațiile cu potențial de conflict pot fi create cu destul de mare ușurință. Cu atât mai mult cu cât în această privință, „locul nu e gol”.

6. Concluzii

1. Există atât în rândul etnicilor români cât și în rândul etnicilor maghiari grupuri etnocentrice tentate să favorizeze propriul grup de apartenență și să discrimineze grupul etnic de non-apartenență. În cazul românilor din afara Transilvaniei acest grup este îngrijorător de numeros egalând ca pondere grupul etnicilor echilibrați (aproximativ o treime din total eșantion pentru fiecare tip).

2. Și în cazul românilor și în cazul maghiarilor tendințele etnocentrice se creează prin amplificarea imaginii pozitive auto-percepute, precum și prin amplificarea imaginii negative a out-group-ului; atributele de autoidentificare mai intens valorizate în cazul etnocentricilor maghiari sunt: *harnici, demni de încredere, cinstiți*, etnocentricii români valorizând mai intens atributele de autoidentificare *primitori și harnici*; maghiarii etnocentrici îi văd pe români ca fiind *ipocriți, ostili, egoiști, orgolioși, leneși, și religioși*, în timp ce românii etnocentrici îi văd pe maghiari ca fiind *egoști, orgolioși, ipocriți, ostili și uniți*.

– intensitatea etnocentrismului este ceva mai mare la grupul de români din afara Transilvaniei și la grupul de maghiari din afara secuimii;

– pentru maghiarii echilibrați în special pentru cei din afara secuimii imaginea pozitivă a out-group-ului este mai intensă decât cea care se formează la nivelul românilor echilibrați;

– românii, fie ei etnocentrici sau echilibrați se auto-percep mai intens pozitiv decât maghiarii.

3. Etnocentricii maghiari sunt ceva mai educați, mai tineri și mai puțin săraci decât etnocentricii români.

Maghiarii sunt, în general, mai activi din punct de vedere civic decât românii.

Puținele puncte de intersecție între cele două grupuri etnice– elemente de loisir, accentul pus pe relațiile de familie, acceptarea etatismului și autoritarismului – nu sunt elemente care să poată constitui baza unui dialog interetnic consistent.

PRM și UDMR sunt actori politici care pot segmenta electoratul pe dimensiunile etnocentrice/echilibrați.

4. Românii se auto-identifică și îi identifică pe maghiari preponderent pe dimensiunea națională. Pentru maghiari cea mai importantă dimensiune de auto-identificare este cea etnică. În același timp aceștia din urmă îi percep pe români după două dimensiuni intersanjabile – națională și etnică.

5. Diferențele de opinie cele mai importante între români și maghiari apar pe subiecte legate de *drepturile minorităților, autonomie locală, acțiunea sau non-acțiunea statului ungar, acțiunea sau non-acțiunea statului român*, adică tocmai pe temele care implică în mai mare sau mai mică măsură o poziționare în raport cu *naționalismul* și toleranța interetnică. De cele mai multe ori grupurile etnocentrice amplifică pozițiile intolerante.

6. Marii absenți din imaginea prin care publicul, indiferent de etnie, își reprezintă relațiile interetnice sunt societatea civilă, personalitățile sau insti-

tuțiile culturale ori economice, organizațiile internaționale. Acest loc este ocupat în prezent doar de personalități sau partide politice.

7. În urma tuturor acestor observații se poate spune că există un serios potențial de conflict între cele două grupuri etnice. Acest potențial ar putea fi activat de diverși actori politici. Temele cele mai sensibile sunt legate de drepturile minorităților, autonomia pe criterii etnice și acțiuni ale statului Ungar.

-
- [1] În cadrul acestui studiu au fost utilizate datele furnizate de Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală – sondajele de opinie *Barometrul Relațiilor Etnice* din 2001 și 2002. Analizele au utilizat cu precădere cele trei eșantioane pe care s-au aplicat chestionarele BARE: etnici români (eșantion general) – E1, români din Transilvania – E2 și etnici maghiari – E3, dar și alte trei eșantioane construite de noi pe baza celor existente.

În analiza datelor am avut în vedere următoarele categorii de respondenți:

- *români general* (respondenți din eșantionul E1 care s-au declarat de naționalitate română – 733 de persoane);
 - *români din Transilvania* (respondenți care s-au declarat de naționalitate română din eșantionul E1 și E2 care locuiesc în Transilvania- 571 de persoane);
 - *români non-transilvăneni* (respondenți care s-au declarat de naționalitate română din eșantionul E1 și care nu locuiesc în Transilvania – 526 de persoane);
 - *maghiari* (respondenți din eșantioanele E1, E2 și E3 care s-au declarat de naționalitate maghiară – 733 de persoane);
 - *maghiari din afara secuimii* (respondenți din eșantioanele E1, E2 și E3, care s-au declarat de naționalitate maghiară și care **nu** locuiesc în Harghita, Covasna sau Mureș – 395 de persoane);
 - *maghiari din secuime* (respondenți din eșantioanele E1, E2 și E3, care s-au declarat de naționalitate maghiară și care locuiesc în Harghita, Covasna sau Mureș – 338 de persoane);
- [2] Pentru o detaliere a cadrului teoretic general vezi și Bourhis Richard Y., Jacques-Philippe Leyens (coord.): *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*, Polirom, Iași, 1997, cap I și XI. După cum se știe, există trei mari grupuri de teorii psihosociale care încearcă să explice dinamica relațiilor dintre grupuri : teoria conflictelor reale (TCR), teoria jocurilor (TJ) și teoria identității sociale. Primele două explică aceste fenomene din perspectiva motivațiilor raționale, cea din urmă, din perspectiva motivațiilor simbolice și afective.
- [3] Tajfel, H., Turner, J.C., *The social psychology of intergroup relations*, Monterey, Brooks/Cole, 1979.
- [4] Această observație va fi foarte importantă pentru dezvoltările concepțiilor asupra relațiilor individ-grup și relațiilor inter-grupuri în termenii psihologiei sociale și nu din perspective individualiste.
- [5] Alte procese implicate de pildă în conservarea unei anumite identități sociale în relația majoritate-minoritate sunt descrise de Moscovici et. al. atunci când vorbesc despre rezistența în fața influenței minoritare:
- „printr-un mecanism de categorizare, ținta influenței definește minoritatea (și pe sine însuși) ca aparținând la unul sau mai multe grupuri sau categorii făcute saliente din punct de vedere psihologic. *Adesea minoritatea este discriminată ca out-group.*
 - printr-un mecanism de indexare ținta influenței elaborează, în funcție de situație, atributele pe care ea le va considera ca fiind caracteristice și definitorii pentru minoritate și pentru alte entități percepute în situația de influență. Adesea aceste atribute conotate negativ contracarează influența minoritară manifestă, exprimată în mod public sau imediat.

– aceste rezistențe la influența manifestă declanșează procesele de categorizare de sine: slaba influență directă decurge din faptul că, în general, gradul de acord explicit cu pozițiile apărute de minoritate angajează identificarea socială cu minoritatea, identificare definită din punct de vedere psihologic prin auto-atribuirea ansamblului caracteristicilor considerate ca definitorii pentru categoria de apartenență în care a fost inclusă minoritatea.”

Moscovici Serge, Mugny Gabriel, Perez Juan Antonio: *Influența minorităților în Minoritari, marginali, excluși*, coordonatori Neculau, A., Ferreol, G., Polirom, Iași, 1996.

Un proces implicat în influența (manifestă sau latentă) exercitată de minoritate este validarea (reevaluarea pozițiilor in-group în urma punerii lor în discuție de către out-group).

- [6] „Efectul discriminatoriu a fost observat la femei și bărbați de vârste diferite, aparținând unor culturi diferite.” Capozza Dora, Volpato Chiara: *Relații intergrupuri* Bourhis Richard Y., Jacques-Philippe Leyens (coord.), op.cit., p.24.
- [7] vezi Sanchez-Mazas Margarita: *O abordare psihosociologică a xenofobiei*, în Neculau, A., Ferreol, op.cit., p.97.
- [8] După Sherif, (TCR) conflictul dintre grupuri apare atunci când interesele grupurilor sunt incompatibile (în același timp, indivizii sunt percepuți ca agenți raționali care își urmăresc propriile interese). Diminuarea conflictului se poate face situând cele două grupuri de aceeași parte prin crearea unor sarcini sau scopuri supraordonate. Teoria venea în continuarea ideii lui Allport conform căreia stereotipurile apar atunci când membrii grupurilor cunosc prea puțin unii despre alții. Multiplicarea contactelor dintre ei ar fi dus la diminuarea percepțiilor negative. Sherif argumentează că în situații de competiție între grupuri, simplul contact nu este suficient; vezi și Azzi, Assaad *Dinamica conflictelor intergrupuri și modurile de rezolvare a conflictelor*, în Neculau, A., Ferreol, op.cit., pp. 223-243.
- [9] Vezi Sanchez-Mazas Margarita, op.cit., pp. 97-98.
- [10] „Astfel, plecând de la normele dezvoltate în grupurile lor de referință, indivizii ar infera idei și așteptări privind modul de a trata in-group-ul și out-group-ul și, deci, de a se comporta într-un context intergrupuri. Unul dintre motivele pentru care atitudinile ostile sunt greu de schimbat este faptul că poziția discriminatorie sau prejudecățile indivizilor se bucură de suportul social al grupurilor pertinente de referință.” *Idem*, p.99.
- [11] „Anumite date demonstrează că subiecții se conformează în mod alternativ unor norme opuse, când acestea sunt prezentate ca prototipice pentru grup.” *Idem*, p.99.
- [12] Din perspectiva lui Sumner, cel care a conceptualizat pentru prima oară „bias”-ul etnocentric, etnocentrismul este o perspectivă de a vedea lumea din care propriul grup este centrul lucrurilor, iar toți ceilalți sunt judecați pornind de aici. Pentru a putea operaționaliza acest concept l-am luat în considerare dintr-o perspectivă foarte largă. Astfel, tendința de a favoriza propriul grup poate fi considerată ca o primă treaptă a etnocentrismului.
- [13] Reprezentări sociale: construcții mentale care au ca obiect realitatea socială; reprezintă o modalitate practică de cunoaștere care implică noțiuni referitoare la obiectele sociale, dar și valori, convingeri, ideologii, împărtășite și recunoscute de membrii unui grup social; orientează și organizează conduita individuală; au la bază comunicarea între indivizi; au următoarele funcții: de cunoaștere, praxiologică și de orientare, justificativă, identitară, axiologică-normativă, simbolică.
- [14] Procesul de atribuire „ne permite să producem plus-valoare la nivelul sensului” și poate juca un rol important în formarea stereotipurilor discriminatorii. Pentru mai multe detalii vezi Deschamps J.C., Beauvois J.L. 1997, pp.74-96. Lista de atribute citite subiecților a fost următoarea: (Tabelul 22)

Tabelul 22. Q9) Lista din fața dvs. enumeră câteva însușiri. Vă rugăm să alegeți trei dintre acestea care i-ar putea caracteriza cel mai bine pe:

	Cod Atribut I	Cod Atribut II	Cod Atribut III
1. Români			
2. Maghiarii din România			
3. Romii din România			
4. Germanii din România			
5. Evreii din România			

A1. Cumsecade	A2. Egoiști	G1. Modești	G2. Orgolioși
B1. Primitori	B2. Ostili	H1. Cinștiți	H2. Hoți
C1. Inteligenți	C2. Proști	I2. Uniți	I2. Dezbinați
D1. Harnici	D2. Leneși	J1. Religioși	J2. Superstițioși
E1. Întreprinzători	E2. Delăsători	K1. Civilizați	K2. Înapoiați
F1. Demni de încredere	F2. Ipocriți (cu două fețe)	L1. Curați	L2. Murdari

Operator, înmânează lista numărul 0! Întreabă separat pentru fiecare etnie, și notează în căsuțele corespunzătoare codurile atributelor alese de subiect!

- [15] Ceea ce am reprezentat se citește: 34% dintre românii etnocentrice consideră că maghiarii sunt egoiști, în timp ce 43% dintre respondenții aceleiași grup consideră că românii sunt cumsecade.
- [16] Deși nivelul declarat al veniturilor este comparabil pentru toate grupurile investigate (echilibrați și etnocentrice), se observă diferențe atunci când sărăcia se măsoară prin alți indicatori : *Vi s-a întâmplat în ultimele 12 luni să nu vă ajungă banii pentru mâncare/pentru plata cheltuielilor de întreținere a locuinței?*
- [17] Distanța socială a fost calculată acordând, la întrebarea Q20 scoruri de la 5 (*să facă parte din familia mea*) la 1 (*să locuiască în România*), în ordine descrescătoare pentru fiecare afirmație. S-a făcut apoi media sumelor scorurilor individuale, rezultând valori de la 0 (cea mai mare distanță socială/cea mai mică apropiere interetnică) la maxim 15 (cea mai mică distanță socială/cea mai mare apropiere interetnică). (Tabelul 23)

Tabelul 23. Q20) Vă rugăm să ne indicați cum vi s-ar părea ca persoane aparținând următoarelor grupuri etnice/naționale din România:

	Maghiari	Germani	Romi	Evrei
a. să facă parte din familia mea				
b. să îmi fie prieteni				
c. să îi am ca vecini				
d. să locuiască în localitatea mea				
e. să locuiască în România				

Operator, dacă subiectul spune că este de acord cu o afirmație marcați cu 1 în căsuța corespunzătoare.

- [18] Întrebarea din chestionar nu diferențiază între organizații cu caracter etnic de alte tipuri, astfel încât nu putem identifica orientarea etnocentrică (sau lipsa acesteia) la nivelul activismului cu caracter civic.
- [19] Acest lucru este totuși dificil de măsurat cu exactitate. Instrumentele de măsurare pot influența decisiv obținerea unui rezultat sau al altuia

Ex: un studiu care avea la bază o cercetare cantitativă din 1997 ajungea la concluzia că cea mai importantă proprietate pentru definirea identității naționale a maghiarilor care trăiesc în România este autoidentificarea națională. Alături de aceasta erau numite alte două proprietăți importante: descendența și afilierea religioasă. Pentru români, cel mai important atribut era cetățenia, autoidentificarea națională fiind și ea importantă; vezi Csepeli, G., Örkény, A., Székely M., „Reprezentări ale coexistenței etnice în Transilvania”, în *Relații interetnice în România Postcomunistă*, editat de Nastasă Lucian, Salat Levente, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj 2000;

– pe de altă parte un studiu care utiliza date cantitative din 2000 ajungea la concluzia că auto-identificarea locală este mult mai puternică decât cea regională sau națională în România; vezi Mungiu-Pippidi, A. „De la identitate națională la naționalism. Lungul drum spre Europa”, în *Politica după comunism*, Humanitas, București, 2002;

– în aceste condiții (ținând seama și de rezultatele BARE, pe care le utilizăm noi) se pot spune două lucruri: fie toate aceste studii măsoară lucruri diferite, deși par să se refere la același subiect –versiunea probabilă, fie, modul de auto-identificare al românilor este foarte fluctuant.

Considerăm că instrumentele și conceptele utilizate de cercetători în această problemă nu sunt suficient rafinate sau testate.

[20] Iată cele trei liste de atribute: (Tabelul 24)

Tabelul 24. Din expresiile următoare, care sunt acelea care vă descriu cel mai bine identitatea? Puteți avea mai multe alegeri.

1. mă consider în primul rând...	
2. în al doilea rând...	
3. în al treilea rând...	

2001 români și maghiari

1. român	2. balcanic	3. est european	4. ardelean
5. oltean	6. moldovean	7. regățean	8. muntean
9. bucovinean	10. dobrogean	11. bihorean	12. bucureștean
13. bănațean	14. maramureșan	15. european	16. altul, anume: ...

2002 români

1. român	2. balcanic	3. est european	4. ardelean
5. oltean	6. moldovean	7. regățean	8. muntean
9. bucovinean	10. dobrogean	11. bucureștean	12. bănațean
13. maramureșan	14. european	15. altul, anume:...	

2002 maghiari

17 maghiar	18. maghiar din România	19. maghiar din Transilvania	20. cetățean român de naționalitate maghiară
21. secui	22. altceva		
1. român	2. balcanic	3. est european	4. ardelean
5. oltean	6. moldovean	7. regățean	8. muntean
9. bucovinean	10. dobrogean	11. bucureștean	12. bănațean
13. maramureșan	14. european	15. altul, anume:...	

Operator, înmânează subiectului lista Q4!

Notează codurile corespunzătoare răspunsurilor!

- [21] Vezi Kivu, M., *Comentarii pe marginea Barometrului Relațiilor Interetnice*, în *Interculturalitate, cercetări și perspective românești*, Poledna R., Ruegg F., Rus C. coord., Presa Universitară Clujeană, Cluj 2002, pp.75-84.
- [22] *Perspectiva care susține compatibilitatea perfectă între etnie și unitatea politică* (vezi Gellner, E., citat de Mungiu-Pippidi, A., op.cit., p.186).

Bibliografie

- Barometrul Relațiilor Etnice*, Noiembrie 2001, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, <http://www.edrc.ro>
- Barometrul Relațiilor Etnice*, Noiembrie 2002, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, <http://www.edrc.ro>
- Bourhis Richard Y., Leyens Jacques-Philippe (coordonatori): *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*, Polirom, Iași 1997.
- Moscovici Serge, (coordonator): *Psihologia socială a relațiilor cu celălalt*, Polirom, Iași 1998.
- Mungiu-Pippidi Alina: *Politica după comunism*, Humanitas, București, 2002.
- Neculau Adrian, Ferreol Gilles (coordonatori): *Minoritari, marginali, excluși*, Polirom, Iași 1996.
- Nastasă Lucian, Salat Levente (editori): *Relații interetnice în România Postcomunistă*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2000.
- Poledna R., Ruegg F., Rus C. (coordonatori): *Interculturalitate, cercetări și perspective românești*, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2002.